

"לחבר את הכנפיים" - קבוצות תרפיה באמצעות צפייה בסרטים, להורים וילדיהם המתבגרים, השוהים בפנימייה

מאת: אוסנת רפאלי-סתיו, תרפיסטית בדרמה ואומנות (MA אוני' ת"א+ דוקטורנטית לתיאטרון), מרצה לדרמה תרפיה במכללת תל חי.

ליעד שוחט, עובדת סוציאלית (MA אוני' בר-אילן), עובדת בפנימיית "עלומים" (כפר סבא).

בעיקר הודות לחוויה החיובית המשותפת המתאפשרת בקבוצה מסוג זה.

פרויקט זה הינו ייחודי וראשון מסוגו בארץ, אי לכך, קדם לו תהליך ממושך של התלבטות וחשיבה.

בעת עיצוב המודל, התלבטנו באשר לבחירת המשתתפים, בחירת הסרטים המתאימים, הרכב יחידת ההנחיה ובחירת דרכי עבודה מתאימות.

לעזרתנו, סקרנו ספרות הממוקדת בשיטת התרפיה בקולנוע ובדקנו תיאורים של קבוצות הורים וילדים בפנימיית. לקחנו בחשבון את המאפיינים המיוחדים של יחסי הורים-מתבגרים ואת מאפייני אוכלוסיות היעד של הפנימייה.

האוכלוסיות המופנות לפנימיית

האוכלוסייה המופנית לסידור חוץ ביתי על ידי השירות לילד ולנוער, במשרד הרווחה, מוגדרת כאוכלוסייה נזקקת. אין לה מאפיין מרכזי אחד, אך היא מתבססת על הערכת מצבם של הילדים בבתי הוריהם, כמסכן את שלומם. ככל שגיל הילדים צעיר יותר, אפיוני ההורים בעלי משקל דומיננטי יותר בהחלטה על הוצאת הילד מביתו. בדרך כלל, הכוונה היא להורים מזניחים, אשר פוגעים בילדיהם, על ידי התנהגות עבריינית, התמכרות כלשהי, מחלה או סיבה אחרת לתפקוד הורי לקוי. ככל שגילם של הילדים עולה, נלקחים בחשבון גם ובעיקר, תפקודים לקויים שלהם עצמם, כגון, אלימות ובעיות התנהגות, קשיים לימודיים ושוטטות ואף ילדים עם בעיות נפשיות חמורות לאחר אשפוז פסיכיאטרי (אריאלי, 2000).

לרוב, הסידור מחוץ לבית נעשה בהסכמת ההורים ובמידה של שיתוף פעולה מצדם, אך ישנם מקרים בהם ההוצאה מן הבית, נעשית בצו, לפי חוק הנוער, חרף התנגדות ההורים.

במאמר זה נתאר מודל עבודה של קבוצות תרפיה באמצעות צפייה בסרטי קולנוע, עם הורים וילדיהם המתבגרים, המתגוררים בפנימיית "עלומים" בכפר סבא. נראה כיצד שילוב ייחודי זה: צפייה בסרטים בטיפול קבוצתי, תרם לשיפור הקשר בין ההורים למתבגרים.

המתבגרים, שוהים בפנימייה בשל קשיים בתפקוד הוריהם. נקודת המוצא של הפנימייה היא, שעל ההורים להישאר שותפים מלאים לטיפול בילדיהם, הדבר מסייע הן להשתלבות הילד ולהתפתחותו האישית, והן לשיפור התפקודים ההוריים של הגרעין המשפחתי.

לשימוש בסרטים כאמצעי לתרפיה יש היסטוריה ארוכה. עם זאת יישום השיטה באוכלוסייה זו, בה הקשר בין ההורים לילדים פגוע וחסר, ייחודי. הסרטים, המהווים גירוי חזותי, קוגניטיבי ורגשי, לצד העבודה הקבוצתית הדינאמית, מאפשרים חוויה חיובית משותפת.

ניסיון מצטבר בהפעלת המודל, מראה כי המפגשים אכן תרמו לאיכות הקשר בין ההורים לילדיהם.

מילות מפתח: טיפול קבוצתי, קולנוע, מתבגרים, הורים, פנימייה.

רקע

במאמר זה נציג קבוצות הורים ומתבגרים בפנימיית "עלומים", הפועלות באמצעות שיטה של תרפיה בקולנוע. מטרת המאמר, להראות כיצד צפייה קבוצתית מונחית בסרטי קולנוע, מקדמת תהליכים רגשיים משמעותיים ומפתחת את יחסי הגומלין בין ההורים וילדיהם המתבגרים. הדבר מתאפשר

לאפשר חוויה שונה מחוויות העבר של ההורה והילד וליצור חוויה מכילה יותר ואינטימית, של עשייה משותפת, של הקשבה, של מגע ושיתוף. הזמנת ההורים לקחת חלק פעיל בקבוצות מבטאת את החשיבות לתפקידם בחיי ילדיהם. הגעתם של ההורים מאפשרת כניסה לעולמו היום יומי של ילדם (חדרו, חבריו, חפציו וכו') ולעולמו הפנימי, בדרך מבוקרת. מנחי קבוצות אלה, משמשים כמודל להורות מיטיבה וכך ישנה הזדמנות ללמוד מיומנויות טיפול, משמעת וקשר (בנסון, 1992).

תרפיה בעזרת צפייה בסרטי קולנוע

כבר מעל לחמישה עשורים, משמש הקולנוע כאתנחתא מרגיעה וכאמצעי בידור לאנשים בכל הגילאים. הסרטים גורמים לנו לצחוק, לבכות, הם מרתקים אותנו דרך סיפורי החיים שהם מביאים למסך. הקולנוע מאפשר לצופים להניח את חיי היום יום בצד ולהתחבר לפנטזיה שמובאת בפניו.

"סינמטרפיה", הינה השימוש בקולנוע כאמצעי לקידום תהליך טיפולי, הן בקבוצה והן בטיפולים אינדיווידואליים. הקולנוע משמש כהתערבות טיפולית, בגישה עקיפה, דרך הרחקה אסתטית שעשויה לעזור בהתמודדות עם מגוון של בעיות. הסרטים יכולים לשמש להערכת מצבים אוניברסאליים או ספציפיים, הקשורים בתרבות, מעמד, מגדר, יחסי כוחות ואוריינטציה מינית (Dermer & Hutchings, 2000).

התרפיה דרך קולנוע הינה, אם כן, התהליך של שימוש בקולנוע בטיפול, כמטאפורה המשמשת להעצמה של תובנת המטופל וצמיחתו האופטימאלית (Suarez, 2003).

בבסיס הגישה, נמצאת ההנחה, שדרך הצפייה בסרטים, יקשרו המטופלים את חייהם וחוויותיהם עם אלה המוצגות על המסך, ויצליחו למצוא פתרונות חדשים לבעיות ישנות (Hesley, 2000). בבחירת סרטים המעלים נושאים ובעיות הדומים לאלה המעסיקים את המטופל, המטרה היא לגרות חקירה לא שגרתית של זיהוי הבעיות, והעלאת רעיונות חדשים לצמיחה. הקולנוע מאפשר שיח טיפולי הנוגע לדמויות והמטאפורות העולות בסרט, ועל ידי כך משחרר ודוחה התנגדויות שעשויות לבוא לידי ביטוי כשעוסקים בתהליכים קשים ומורכבים (Sharp, Smith & Cole, 2002). דרך ההרחקה המטאפורית, יכול המטופל להתחבר לעולמו הפנימי בצורה שונה ושמורה, ללא האיום שבעיסוק החודרני בבעיותיו האישיות. הקולנוע הינו שפה המשותפת למטפל והמטופל, דרכה אפשר לחוות גם אמצעים חדשים לשינוי, רעיונות והתנהגויות. באמצעות הסרטים ניתן לגעת במרחב הפוטנציאלי (וויניקוט, 1995), להיכנס לאזור שבין המציאות לדמיון, אך עם זאת, על המטפל לדאוג שהמטופל לא ינקוט בגישה של הרחקת

אף כי הוצאת ילדים מביתם נעשית לאחר שיקול דעת מעמיק והיא צעד חיוני להגנה על שלומם, כבר למעלה מעשר שנים מורגשת בקרב מעצבי המדיניות והעושים במלאכה בשטח, אי שביעות רצון ממצב זה של הוצאת ילדים מסביבתם הטבעית והשמתם בסידורים חוץ ביתיים. בסופו של תהליך, חוזר כל ילד למשפחתו המקורית ואם זו איננה עוברת שינוי של ממש, הוא נחשף מחדש לפתולוגיה ממנה חולץ. מצב זה הוליד גישה של יצירת שותפות אשר מגדירה מחדש את היחסים בין הגורמים המטפלים, לבין המשפחות. ביחסים אלה, המטפלים אינם המייצגים הבלעדיים של משאבי הידע ואפשרויות התמיכה. המשפחות עצמן שותפות לתהליכים וההחלטות. על ידי כך, יש רצון ומחויבות גבוהה יותר להשתתפות בקבוצות ובפעילויות השונות (אליצור, 1996).

קבוצות הורים וילדים בפנימיות

ילדים השהים בפנימיות, זקוקים להמשך הקשר וליצירת חוויות משותפות עם הוריהם, שלא מתאפשרות ביום יום. מטרות ההתערבות הקבוצתית המשולבת להורים וילדיהם, ליצור אצל הילדים תחושה שההורה מתאמץ בשבילם ומוכן לשינוי. ההורים עצמם נדרשים לשינוי בתפיסת התפקיד ההורי ושיפור המיומנויות.

בנסון (1992), כותב כי בהיוולדנו אנו מתוודעים לקבוצתנו הראשונה, הקטנה והאישית ביותר הנקראת משפחה. קבוצה זו מעניקה לאדם החדש הגנה וזהות ומאפשרת לו להתפתח ולהפוך לאינדיבידואל. המשפחה, מצידה, תלויה לצורך הישרדותה, זהותה, אמונותיה והתנהגותה בהשתייכות לקשת רחבה של קבוצות רשמיות ובלתי רשמיות בחברה הגדולה יותר. הקבוצה מאפשרת פיתוח תחושת זהות, תמיכה ושייכות, ביסוס גיבוש, אמון ותלות בין אישית, פיתוח נורמות וערכים. כשילד מוצא מתוך משפחתו, מתערער תהליך זה של יצירת זהות.

יאלום (Yalom, 1995) טוען כי חלק מהגורמים המרפאים בטיפול הקבוצתי הם: החדרת תקווה, חוויה של אוניברסאליות, מציאת מכנה משותף בין המשתתפים, פיתוח כישורים חברתיים, למידה בין אישית, לכידות קבוצתית וחוויות קתרוזיס. גורמים אלה מאפשרים למשתתפים לעבור תהליך ריפוי מתוך הכרת עצמם דרך אחרים, מתוך חוויות חשיפה וצפייה בחשיפתם של אחרים. המשתתפים מפתחים אמפטיה ומקבלים אותה חזרה מהמנחה ומהמשתתפים האחרים, ישנו תהליך הדדי של נתינה וקבלה. כשטיפול זה משותף להורים וילדיהם, נוסף לכל אלה, עיבוד הקשר שהתערער.

קבוצות הורים פועלות בפנימיות זה שנים אחדות והפכו לכלי טיפולי ושיקומי מוכר וחשוב בחייהן. הקבוצות מבקשות

בשנים האחרונות, נוקטת "עלומים" בגישה של שילוב ההורים בחיי הילדים בפנימייה, יותר מבעבר, על מנת להיעזר בהם להשגת המטרות שהוצגו לעיל. זאת, דרך עידוד ההורים לביקורים תכופים, שיתופם בהחלטות ושילובם בקבוצות שונות, להורים בלבד ולהורים וילדיהם.

סטינג

קבוצת הקולנוע הראשונה שלנו החלה לפעול בנובמבר 2004, במטרה ליצור מקום ייחודי, בו יוכלו מתבגרים לעבד את הקשר עם הוריהם. בכל שנה התחלפו המשתתפים, על מנת לאפשר למספר רב של חניכים והורים לחוות את החוויה המיטיבה. בקבוצה השתתפו ברוב המקרים הורה אחד וילד, מכיוון שבדרך כלל במשפחות המשתתפים היה הורה מתפקד אחד. עם זאת, במקרים פרטיים בהם הדבר התאפשר, השתתפו בקבוצה שני ההורים והילד או אדם המתפקד כהורה כגון אח בוגר או בן הזוג של ההורה המשתתף.

הקבוצה כללה בין 6 ל - 8 זוגות משתתפים, הורים ומתבגרים בני 13 - 16. המפגש התרחש אחת לשבוע למשך שעה וחצי, לאורך שנת לימודים אחת. שתי מנחות קבועות הנחו את הקבוצה במשך שנות קיומה, דרמה תרפיסטית ועובדת סוציאלית. השילוב בין שני עולמות תוכן טיפוליים שונים אותם מייצגות המנחות, יצר איזון בין החלקים של פעולה ודיון, פירוש ישיר ועבודה בהרחקה, וכן בין משחק ומציאות. על יחידת ההנחיה ותרומתה לקבוצה, ניתן להעמיק, אלא שמפאת קוצר היריעה, בחרנו להסתפק באזכורים מועטים בתיאור התהליך הטיפולי.

כל סרט בו צפינו דרש כשני מפגשים, אשר היו בנויים ממספר שלבים: בשלב ראשון הבאנו תרגילים מעולם "הדרמה תרפיה", שיטת טיפול המשתמשת במשחקי תפקידים ואימפרוביזציה חופשית, על מנת להשיג מטרות טיפוליות שונות, כגון, הרחבת מאגר התפקידים של אדם, העמקת כל תפקיד בפני עצמו והגברת הגמישות במעבר מתפקיד לתפקיד על פי צרכי המציאות (Landy, 1994). בקבוצתנו, הדרמה תרפיה תרמה לכניסה לעולם הדימויים, המטאפורות והפנטזיה, לגיבוש והנאה שבפעולה האקטיבית ולהכנה רגשית לקראת הצפייה בסרטים. בשלב שני, צפינו במחציתו של סרט קולנוע. הצפייה כללה גם כיבוד, לאוכל תפקיד מיוחד בקבוצותינו, עליו נפרט בהמשך. לאחר הצפייה בחלקו הראשון של הסרט, נערך דיון קצר, שהתרכז בעיקר ברגשות שעלו. במפגש שלאחר מכן, צפינו בחלק השני של הסרט וערכנו עיבוד עמוק יותר שהוא השלב השלישי. ברוב המקרים פתחנו שלב זה, בפעולה חווייתית, כגון, חלוקה לקבוצות קטנות בהן ניתנה משימה הקשורה בנושא הסרט. לדוגמה: מכתב מדמות אחת בסרט

יתר או קרבת יתר. תפקידו להוביל את המטופל למרחק מאוזן, שבו ניתן לחוות את הדברים ממקום קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי. את בחירת הסרטים וההתערבויות דרכם, יש לבחור בקפידה ועל פי התאמתם לכל מטופל, או קבוצת מטופלים, על פי צרכיהם. דרמר והצינגס (Dermer & Hutchings, 2000) מציעים שלושה שלבים שעל המטפל לעבור בכדי שתהליך תרפויטי בעזרת סרטים יהיה יעיל: שלב של הערכה, שלב של יישום ושלב של עיבוד. בשלב ההערכה, יש להציג את הקשיים והבעיות של המטופל ואת מטרות הטיפול. כמו כן, להעריך את הכוחות, תחומי העניין והרמה האישית של המטופלים. יש להעריך את יכולת ההבנה של המטופל את הסרטים השונים והתכנים המוצגים בהם ועל ידי כך להתאימם.

בשלב היישום, לאחר התאמת הסרטים לקבוצת המטופלים, או המטופל הבודד, על המטפל לצפות בסרטים, להתכונן ולספק למטופלים רציונאל לבחירת הסרט וכמו כן, להחליט היכן, מתי ועם מי תתרחש הצפייה בסרט.

שלב העיבוד צריך להיערך בסמוך לצפייה בסרט. בשלב זה, יש לבדוק את התרשמותו הראשונית של המטופל מן הסרט, לעבד את המחשבות, הרגשות והתובנות שעלו, ולנסות לבדוק כיצד הסרט מתקשר או לא מתקשר לנושאים המעסיקים את המטופלים. חשוב לחקור את האפשרות ליצירת מטאפורה המבוססת על הסרט, ולבדוק כיצד האינפורמציה שרכש המטופל מן הסרט, עשויה לעזור לו לחשוב, להרגיש או לנהוג אחרת.

קבוצת התרפיה בעזרת צפייה בסרטים בפנימיית

"עלומים" בכפר סבא

פנימיית "עלומים"

פנימיית "עלומים" הינה פנימייה קהילתית, לילדים ונוער ממשפחות במצוקה. החניכים באים ממשפחות רב בעייתיות, בעלות מאפיינים של עזובה, הזנחה, בעיות כלכליות ובעיות בריאות שונות הפוגעות בתפקוד ההורי. החניכים מופנים לפנימייה, כאשר ישנו חשש להתפתחותם התקינה. החניכים ב"עלומים" הם בעלי פוטנציאל תקין מבחינה לימודית וחברתית, אך מרביתם סובלים מפערים לימודיים גדולים וחסכים ראשוניים. החניכים לומדים במסגרות חינוך רגילות ברחבי כפר סבא וסביבתה. מטרתה של פנימיית "עלומים", להכין את בוגריה לחיים עצמאיים, כשהם בשלים בנפשם, בריאים בגופם, מסוגלים לשרת כחיילים עתידיים בצה"ל ולהפוך אזרחים מועילים לחברה הישראלית. משימה זו אינה פשוטה והדרכים להשגתה, מגוונות.

- יכולת ראשונית של ההורה והילד להתחייבות לתהליך באופן קבוע ורצוף.
- ללאחר הסינון הראשוני, הוזמנו המשפחות לראיונות, בהם נכחו ההורה והילד. נבדקה שוב המוטיבציה והיכולת להתחייב לתהליך, נבדקה הזיקה לצפייה בסרטי קולנוע, הז'אנרים המועדפים והיכולת לקרוא כתוביות בעברית של סרטים בלועזית, כדי לבחור את הסרטים המתאימים.
- כפי שהוזכר, בשל מורכבות במבנים המשפחתיים של המשתתפים, נדרשו למידה של גמישות באשר להרכב הקבוצה. לדוגמא, אחות בכורה של אחת המשתתפות הגיעה כהורה מכיוון שזהו תפקידה במשפחה מאז מות האם, כמו כן היו מקרים בהם הצטרפו בני משפחה נוספים שהגיעו לביקור בשעת המפגש. הקבוצה הפכה ל-"בית מכניס אורחים", דבר שהוסיף לתחושה החמימה של קבלה ומשפחתיות, מבלי לפגוע במסגרת הקבוצה.
- כעת, נביא דוגמאות מתהליך העבודה הטיפולית. בחרנו וינייטות אחדות מתוך מספר שנות פעילות ונפרטן דרך הסרטים שהיו גירוי ישיר להתרחשותן. אין אלה כל הסרטים שהוקרנו בקבוצותינו, אך הם המשמעותיים והמשפיעים יותר על תהליכי השינוי. שמות המשתתפים בדו"ס, לשם הסתרת זהותם, אם כי ידוע להם שסיפורם נכתב במאמר זה והם הביעו הסכמתם לכך.
- הסרט "עידן הקרח" (Wedge & Saldanha, 2002), הינו סרט מצויר, העוסק בנדידת בעלי חיים בתקופת הקרח ומתמקד בחבורת חיות בודדות, שונות בתכלית האחת מהשנייה, שנשכחו על ידי עדריהן. בעלי חיים נטושים אלה, יוצרים לעצמם קבוצת השתייכות משלהם, כאשר הגורם המגבש ביניהן הינו תינוק אדם, שעליהם להחזירו לאביו לאחר מות אימו. סרט זה, נבחר כסרט הפותח את המפגשים בכל שנה. הוא פורש כמפה, את הנושאים בהם עוסקת הקבוצה, דרך הרחקה בטוחה, תוך שילוב הומור והגשה נעימה וקלילה. נמצאים בו נושאים כמו נטישה, קבוצת השתייכות חדשה, בדידות, מציאת מוקדי כוח, ועוד.
- משה, אב ללורה (בת 14), נשוי +3. אחיה הצעיר של לורה מתגורר אף הוא בפנימייתנו. האב, איש קשה יום, עושה מאמצים רבים על מנת להגיע לקבוצה ואף מזכיר זאת שוב ושוב. לורה נמצאת שנה שנייה בפנימייה, עדיין בתהליך הסתגלות למסגרת. הקשר בין השניים, אופיין בריחוק רגשי מצד משה, ובניסיונות זהירים להתקרבות מצד לורה. במפגשים הראשונים, משה לא כיבד את פרטיותה של לורה, הביך אותה ואף חשף חלקים מעצמו, באופן שלא תאם את נוכחותה בחדר. בעת הצפייה בסרט שהוזכר, התחבר משה לנושא ה"הנהגה".

לאחרת, חשיבה משותפת על שם הסרט כמטאפורה ומציאת המשמעות, מחשבות על סיום שונה לסרט, שינוי סדר הסצנות או שינוי במערכות היחסים בין הדמויות. אחרי כן, נערכה שיחה מעמיקה על הרגשות, המחשבות והדימויים שעלו במהלך הסרט והחיבור של המשתתפים לתכנים שהעלו.

בחירת הסרטים

הסרטים, שנבחרו בקפידה, עוסקים בקשרי משפחה מגוונים. הדמויות והתהליך שהן עוברות בסרט, התפתחות העלילה, פתרונות שהוצעו בה, העומק והגיוון, נמצאו מתאימים. לסדר הקרנת הסרטים, חשיבות רבת מעלה. משנה לשנה למדנו והפקנו לקחים בהקשר זה. לדוגמה: בשנה הראשונה לפעילות הקבוצות, בחרנו להקרין את הסרט "כנפיים שבורות" (ברגמן, 2005), סרט בעל עומק ונגיעה ישירה בנושא כואב, בשלב מוקדם מדי. דבר זה, גרם להיעדרות המשתתפים במפגש שלאחר מכן. כִּשְׁל זה, אילץ אותנו לבחור את סדר ההקרנה בקפידה, תוך איתור יכולות הקבוצה והשלב בהם נמצאת. בחרנו את סדר ההקרנה מהקליל יותר לעמוק. סרטים הנוגעים בנושאים של משפחה דרך הרחקה והומור, נכנסו בשלב ההכרות וגיבוש הקבוצה. סרטים המכילים עוצמות רגשיות גבוהות יותר ונוגעים בחלקים קשים וכואבים יותר, חיכו לשלב בו חשנו כי נוצרה אינטימיות המתאימה לעיסוק בחלקים אלו. לקראת סיום התהליך, נבחרו סרטים המאפשרים נגיעה בתכנים של פרידה וסיום.

התהליך הטיפולי

תהליך הקמת הקבוצה החל בתכנון אוכלוסיית המשתתפים, מאפייני הקבוצה ומבנה. עד כה, לא התקיימה בפנימייה קבוצה המיועדת להורים ומתבגרים יחדיו. הדבר עורר חששות רבים לגבי יכולתם של המתבגרים להתחייב לתהליך ולשהות משותפת עם הוריהם באופן אינטנסיבי ואינטימי. בני נוער אלה, מרוחקים מהוריהם פיזית וטעונים ברגשות בעלי עוצמה כלפי החיים בפנימייה ותחושת הנטישה. עם זאת, הצורך שלהם בקשר גדול, ומורכב מחלקים של רצון לשמור על ההורה המרוחק, לצד הצורך הטבעי לגיל זה, למרוד בו. חשנו שזוהי נקודה חשובה לעיבוד הקשר, על מנת שלא יאבד לעד.

בשלב גיוס המשתתפים לקבוצה, ערכנו סקר בקרב הצוות הטיפולי והחינוכי של הפנימייה, על מנת לאתר חניכים מתאימים. המדדים שנבחרו לבדיקת ההתאמה:

- קשר סביר בין אחד ההורים לפחות, לבין המתבגר/ת, כלומר קשר שאינו פגוע מדי, אך עדיין זקוק לשיפור ולהעמקה.

בביקורת נוקבת ובלתי פוסקת של האב כלפי בנו, תוך חשיפה לא מבוקרת של ארי ופרטים מחייו בלי רשותו. ארי מעריץ את אביו, מחפש את קרבתו, אהבתו והערכתו, היה נבוכ מהערותיו, אך לא הגיב.

לאחר הצפייה, התבקשו המשתתפים, בקבוצות קטנות, להחליף תפקיד עם אחת הדמויות בסרט. גדי ביקש להחליף תפקיד עם דמות האב הבכור בסרט ואמר שהוא מזדהה איתו. גדי אמר שהוא נוהג באחריות ואכפתיות כלפי אחיו, כי חשובה לו הצלחתו. הדבר הקביל באופן בולט ליחסיו של גדי עם ארי, כפי שבאו לידי ביטוי בקבוצה. הנוקשות, הביקורת, הקושי לראות את הקשיים ולהביע אמפטיה, הצורך לראות תוצאות, ציונים טובים, התנהגות למופת וכו'. בשלב זה, הקבוצה נטלה תפקיד חשוב והביעה את עמדתה כלפי חוסר הרגישות והאמפתיה של דמות האב בסרט. כמו כן, הועלו דרכי התמודדות חלופיות הכוללות התייחסות לקושי, דרישות תואמות מציאות, הרגעה ועוד. נראה כי בשלב זה החל תהליך פנימי אצל גדי, אשר תוצאותיו לא אחרו להגיע. במהלך המפגשים הבאים, הביקורת פחתה באופן ניכר, גדי החל לפרגן לארי על נקודות הכוח שלו, הדגיש את מידת אהבתו ומחויבותו אליו.

דינה, אמו של דוד, בן ה-13.5, נמצא שנה ראשונה בפנימייה. דינה נשואה, אם לארבעה ילדים, הגיעה לקבוצה מוצפת ברגשות אשם על הכנסתו של דוד לפנימייה, בשל בעיות התנהגות קשות. רגשות אשם אלה התגלו בכל חלקי התפקוד האימהי שלה ועלו בקבוצה. אחת הדוגמאות הבולטות לכך, הייתה, שוב, בעקבות הסרט "עשה שאדע" (שם). דינה סיפרה על טקס בר המצווה של דוד, במהלכו נכנס למעין אלם וברח מהמקום. דינה, שמאד נלחצה מכך, רצה אחריו וסטרה לו על פניו על מנת לעוררו. בעקבות המעשה, דוד התעשת, חזר והקריא את ההפטרס מול כולם. בקבוצה, דינה סיפרה על כך בדמעות, מלאת רגשי אשם על ההתפרצות האלימה. הקבוצה הרגיעה אותה ושיקפה לה כיצד הדבר אפשר לדוד לחוות באופן חיובי את האירוע, מתוך חוויה של עמידה במשימה. דוד עצמו הסכים עם הדברים. במפגשים הראשונים בקבוצה, דוד התקשה לשהות בחדר מפגש שלם, יצא וחזר פעמים רבות. כאשר דינה החלה לעבור תהליך של קבלה עצמית, והבנת מצבה המתסכל כאם המנסה לשים גבולות ואינה מצליחה, נעה בין קיצוניות אחת, של אלימות, לבין רכות המונעת מרגשות אשם, גברה גם המסוגלות שלה להכיל את בנה ולקבל אותו כמות שהוא, ללא תנאים. גם דוד, מצידו, החל להיות נוכח יותר בחדר, לצידה של אמו, כאשר הוא מאפשר לעצמו להיפתח, לחשוף ולשתף יותר.

הוא חווה את מנהיג החבורה, 'הממוטה', כמותש ובודד ואמר שהוא מזדהה איתו בתור מנהיג משפחתו. הוא דיבר על כך שבקבוצה זו מתאפשר לו "לנוח" מתפקיד המנהיג שהוא ממלא במשפחתו והוא זקוק לכך מאוד. בשלב זה, לקח משה את תפקיד המטופל ולא התחבר לתפקידו ההורי, תוך התעלמות מוחלטת מלורה וצרכיה. בחרנו לאפשר לו את המקום בו הוא נמצא ולשקף זאת באמפטיה, מתוך אמונה ותקווה, שבשלבים מאוחרים יותר, יוכל להתפנות ולראות גם את צרכיה של בתו. אכן כך קרה. את המשך סיפורו נציג בהקשר לסרטים הבאים מתוכם בחרנו להדגים את התהליך.

ויקטור, נער בן 13.5, שנה שנייה בפנימייה, השתתף בקבוצה עם אימו אנה. במערכת היחסים ביניהם חל לעתים היפוך תפקידים שבו ויקטור מתפקד כמבוגר, הוא מביא לאימו מעיל כשקר, מכין לה קפה, דואג לה כשהיא בדרך, מלווה אותה בחושך כשהיא פוחדת. אנה, גרושה, אם לשני בנים, ויקטור הקטן ביניהם, מתלבטת אם לעזוב את הארץ ולחזור לרוסיה בלי ילדיה. ויקטור מבועת מהאפשרות ומנסה בכל דרך לשכנעה להישאר. לאחר הצפייה בסרט, דיבר ויקטור על בדידותו של מני 'הממוטה', על כאב הנטישה שחווה לאחר מות הוריו. בנוסף, אמר ויקטור שהוא מעריץ את יכולתו של מני להתאפק ולא להראות את כעסו למול ההתגרריות שחווה בדרך. נראה היה שדרך דמותו של מני, דיבר ויקטור על הצורך שלו עצמו בשמירה על אימו, על כך שאסור לו להראות את כעסו כלפי איומי הנטישה שלה, מפחד שתעזוב אותו. במהלך הטיפול, עלו הקונפליקטים הפנימיים של ויקטור ואלה שבינו ובין אימו, מעל לפני השטח והוא הצליח לבטא בהדרגה את רגשותיו בקבוצה ומחוצה לה.

הסרט "עשה שאדע" (שמעוני, 2004), עוסק בנער דיסלקטי בשם אלי, ערב בר המצווה שלו. משפחתו מתגייסת לפרויקט למידת ההפטרס. האב, נוכח – נעדר, ציפיותיו מבנו באות לידי ביטוי דרך הבעות פניו בלבד. האב הבכור לוקח תפקיד נוקשה ולא מתפשר, דורש מאלי ללמוד, לועג לקשייו ומפרשם כעצלות. האם מפצירה בבנה ש"ילמד בשביל אמא", ובדרכה, גם היא מתעלמת מצרכיו המיוחדים. סרט זה, פתח נושאים רבים בקבוצה: בר המצווה כאירוע מלחיץ ותובעני עבור הבנים והוריהם, קשיי למידה, הבושה סביב קשיים אלה, התפקידים ההוריים בסרט, נוקשות, בדידות, ועוד.

גדי וארי, הם אב ובנו, ארי, נער בן 14, המתגורר שנייה בפנימייה, גדי גרוש, אב לשלושה, כאשר ארי הינו השני בסדר הלידה. שלושת הילדים שוהים בפנימייה ובסופי שבוע מגיעים לבית האם. הקשר בין גדי וארי עבר שינוי משמעותי במהלך השתתפותם בקבוצה. בתחילה, הקשר בין השניים אופיין

שלב מחייו, תמיד לקח תפקיד של מתווך ומפשר, דבר שמעייף אותו. צורך זה להיות הורה ומפרנס, לצד הצורך לנוח, להיות ילד ומטופל, מתערבבים לו ומבלבלים אותו. תוך כדי דבריו, הגיע משה לתובנות באשר ליחסו כלפי בתו. הוא דיבר על הפערים בין התפקיד המוביל שלוקח בחייו, הפרנסה וסיפוק הצרכים הפיזיים, לעומת איכות התפקוד האבחי שלו ברמה הרגשית, כאשר הוא מתבדח על חשבונה של לורה, מעליב אותה ולא רואה את צרכיה. במפגשים, משה עסוק בעצמו, מזדהה עם הדמויות של הילדים בסרטים, חושף סיפורים אישיים מילדותו ואף מאפשר לעצמו להתרגש עד דמעות, בלי להתייחס לנוכחות בתו הנבוכה. תובנות אלה, הובילו להמשך תהליך השינוי בין השניים.

אמירות נוספות של משתתפים אחרים בעקבות הסרט היו, "שלומי הוא אמה של כולם, מבשל, עוזר, מקשיב..." "האמה של שלומי לא אוהבת אותו, היא חושבת שהוא טיפש..." ועוד. משפטים אלה ואחרים שנאמרו על ידי מתבגרים בקבוצה, עוררו שיחה בנושא אמהות ותפקידיה. האמהות המשתתפות בקבוצה, התחברו אל דמות האם בסרט, דרך בדיקת האמהות הרצויה לעומת המצויה, דיברו על רגשות אשם סביב הפערים בחיי המשפחה שלהן והתאפשר דיון שכלל את המתבגרים ודעתם בנושא.

הסרט "כנפיים שבורות" (ברגמן, 2005), עוסק באם חד הורית לארבעה ילדים, שהתאלמנה ונמצאת בתהליכי אבל. היא עובדת כאחות במשמרות בבית חולים, נטל הטיפול בילדים הקטנים, נופל על האחיות הגדולה והאח הבכור מתמודד עם רגשותיו דרך התנתקות מהמשפחה והתכנסות בעולמו. סרט זה הוקרן ברוב המקרים באמצע השנה, כאשר התהליך בשיאו ונראה היה שישנה יכולת מסוימת להכיל תכנים קשים וכואבים אלה שהסרט מעלה. עם זאת, בכל פעם שהוקרן, ניכר היה שהוא מציף חלקים קשים לעיכול.

שולה, אימו של גבי, בן ה-12.5, אם חד הורית לשני ילדים, גבי הצעיר ביניהם. גבי היה שנה שנייה בפנימייה בעת השתתפותו בקבוצה. הקשר בינו ובין אימו אופייני בכעסים הדדיים וחוסר יכולת להבין זה את מקומו של זה, ריחוק פיזי ומריבות רבות סביב התנהגותו של גבי.

בשלב עיבוד הסרט, גבי דיבר על דמות האם באמפתיה: "מסכנה, הכול נופל עליה, היא לבד..." אימו, שהייתה זקוקה להכרתו של גבי בקשייה, התרגשה לשמוע את דבריו וחיברה זאת לחייהם. גבי הזדהה עם דבריה וזו הייתה נקודת מפנה חשובה, שהביאה עמה התקרבות. ניתן היה לראות זאת במישור הפיזי, ההתנהגותי והרגשי. שולה חיבקה וליטפה את גבי, הם ישבו זה לצד זה בעת הצפייה בסרטים הבאים וגבי שם

סימה, אם חד הורית, נרקומנית משוקמת, שני ילדיה בפנימייה. הקשר בין סימה לבין רות, בתה בת ה-14, אופייני במתחים רבים, בכעס של רות על סימה, על כך שמפלה אותה לרעה לטובת אחיה. יחסה המפלה של סימה בלט במפגשים הראשונים של הקבוצה. סימה התקשתה לקבל את התנהגויותיה הפרובוקטיביות של רות, שאכלה בידיים, ירקה, הפילה אוכל על הרצפה ועל בגדיה, הרימה את חולצתה וליטפה את בטנה, כבודקת את יכולתה של הקבוצה ושל האם, להכילה. סימה הגיבה בכעס על התנהגויות אלה, דיברה על השוני בין רות ובין אחיה "הילד הטוב", ואף יצאה בזעם מאחד המפגשים. בשלב עיבוד הסרט "עשה שאדע" (שם), התבקשו המשתתפים לכתוב מכתב בשם האם, לנער בסרט. סימה לא נכחה באותו מפגש. רות, שבדרך כלל לא נוטלת חלק פעיל בשלב העיבוד, השתתפה וכתבה: "בני היקר, רציתי לכתוב לך שאני מאד אוהבת אותך ושאתה לא רוצה שתחשוב אף פעם שאני מאוכזבת ממך, אני יודעת שאם אתה תתאמץ וקצת תלמד, אתה תדע. וגם אם לא, לא נורא, אבל בחיים שלא תחשוב שאתה שונה מאחרים או שאתה לא מסוגל לעשות משהו שתרצה, כי אם תאמין – באמת תצליח!" רות ביקשה מאחת המנחות לקרוא עבורה את המכתב ותוכנו ריגש את כל חברי הקבוצה. במפגשים שלאחר מכן, הקבוצה שיקפה לסימה את צרכיה של רות, את רצונה בקבלה בלתי מותנית, בחום ובגאווה. סימה הקשיבה וניכר שהיא מתאמצת ליצור שינוי ביחסה כלפי רות. היא התחברה לכשרון הריקוד של רות והחמיאה לה, התחלנו לראות יותר מגע ביניהן, רות הורידה את מינון הפרובוקציות שלה והחלה לשתף פעולה באופן מלא במפגשים.

הסרט "הכוכבים של שלומי" (זרחין, 2003), עוסק בנער מחונן, בעל לקויי למידה, שמשפחתו אינה מודעת ליכולותיו הגבוהות. שלומי לוקח את תפקיד המטפל במשפחה. הוריו נפרדו, אחותו הנשואה מרוכזת בצרכיה, אחיו הבכור, הוא הבן המועדף, בשל מחלת כליות ממנה התאושש, האם עסוקה בכעס על האב, שמצדו, מנסה להחזיר את האם אליו. שלומי עסוק ביצירת הרמוניה, באמצעות בישול ואפיית עוגות, ניקיון הבית וניסיונות להשכנת שלום בין כולם. לאורך הסרט, שלומי עובר תהליך, שמובילו להכיר ביכולותיו הגבוהות, לשנות את תפקידו במשפחה ולקחת לעצמו מקום. בקבוצה, הסרט עורר עיסוק בדימוי עצמי, בצורך שיאמינו ביכולותיהם על מנת לצמוח, בהיפוך התפקידים בין שלומי להוריו ועוד.

משה, אביה של לורה שהוזכר קודם לכן, הקביל את רגשותיו המעורבים בעת הצפייה בסרט, לערוב ובחישת החומרים בעוגות של שלומי. הוא דיבר מתוך הזדהות עם דמותו של הנער, התחבר לסיפורים מילדותו והדגים כיצד בכל

האב והדיכאון של האם, אך גם על השוני. בסרט, הילדים נשארו בבית האם, על אף חוסר התפקוד שלה. את ליבת - שלחו. האם הקשיבה לדבריה והגיבה בניסיונות להסביר את החלטתה. חברי הקבוצה בהתייחסותם לסרט, ניסו לעזור לליבת להבין את אימה, שבמקביל, דיברה על הצורך שמתעורר בה לעתים, לעזוב, לנסוע לחוף הים, לשקוע בעצמה ולהתנתק מהכול. בשלב מסוים, שיקפנו את הזעקה של ליבת ואת הקושי של האם והקבוצה לאפשר לה לומר אותה. לאחר שתיקה ארוכה, קמה אורנה וחיבקה את בתה חיבוק חם ואוהב, ללא מילים. חוויה זו הייתה בעלת עוצמה והשפיעה על המשך התהליך. הקבוצה הסתיימה במפגש סיכום שנערך בבית קולנוע, ליבת התרפקה על אמה בשעת הצפייה וזו החזירה בליטופים. נראה היה ש"הכנפיים" החלו להתחבר ולהתאחות.

הסרט "החיים כבית" (Winkler, 2001), עוסק ביחסיהם של נער מתבגר עם אביו הגוסס ממחלת הסרטן. ההורים גרושים, האם נשואה עם שני ילדים מנישואיה החדשים. המתבגר מנוכר, אינו לומד ומשתמש בסמים. כשהאב מגלה שהוא עומד למות, הוא מחליט לשקם את יחסיו עם בנו. הוא עושה זאת דרך שיפוץ ובנייה משותפת של בית ישן שפעם היה ביתם. במקביל, נבנית מחדש גם מערכת היחסים ביניהם, עד לפטירתו של האב בסיום. זהו סרט מרגש ובעל עוצמה, שהעלה בקבוצה נושאים כמו, חרדות מהידרדרות של הילדים לסמים והתנהגויות בלתי ניתנות לשליטה, רצון לשקם את הקשרים ההרוסים והקושי לעשות זאת ואת נושא המוות והפרידה. סרט זה שימש בין היתר כסרט כמעבר לסרטים העוסקים בפרידה באופנים שונים.

מוני, נער בן 15, נמצא בפנימייה שנה שנייה בשל בעיות התנהגות, הגיע לקבוצה עם שני הוריו, ציפי ואריה. יחסיהם התאפיינו בריחוק וניכור של מוני מאביו ובניסיונות תיווך מצד האם, ללא הצלחה. מוני לא הרגיש שאימו מסוגלת לראותו בנפרד מיחסיו עם האב, שנחווה כאדם דומיננטי ונוקשה. נראה היה, כי האב מטיל מורא על מוני ואימו. מוני, שצפה בסרט עם שני הוריו, התחבר מיד לדמות הנער. בשלב עיבוד הסרט, דיבר לראשונה בקבוצה, על חווייתו את עצמו כלא מובן להוריו, כמנותק מהם פיזית ורגשית. הוא דיבר על חלקו בריחוק, על התנהגותו הפרועה וחסרת השליטה. האב, ששמע לראשונה את בנו מדבר על עצמו ועל הקשר ביניהם בכנות ופתיחות, הצליח לראות את מוני מזווית חדשה ולחוות את החלקים הרכים והפגיעים יותר שבו. ברגעים אלה האם נחה לראשונה מתפקיד המתווכת ודמעות התרגשות עלו בעיניה. ניכר כי האפשרות לדבר על כך, הייתה מתוך סערת הרגשות שעורר הסרט ומתוך המצב הרגיש בו היו שרויים הנוכחים כולם.

ראשו על ברכיה. מחוץ לחדר הטיפול, שולה עמדה לצידו ונלחמה עבורו בסיטואציות שונות אליהן נקלע בפנימייה. בהמשך התהליך, שולה יכלה לשתף יותר בעולמה הפנימי וכך גם גבי, שהתגלה לאימו ולקבוצה כנער נבון, רגיש ופתוח.

סרט זה אפשר גם ללורה, בתו של משה, לבטא את רגשותיה בנוגע לאביה ולחייה בכלל. היא התייחסה לשמו של הסרט, ודיברה על הכנפיים השבורות כעל תקיעות וחוסר יכולת לעוף, אמרה שהייתה רוצה ללמוד לעוף בעצמה, להשתחרר. היא הסבירה את עצמה דרך הקבלתה ללואייתן: "המח שלי מעומעם כל השנה, ופתאום במפגש, משהו משתחרר ופורצות ממנו החוצה מחשבות שאני לא מכירה... כמו לווייתן שמשפריץ מים מהגב". באותה סיטואציה, היא הצליחה לומר לאביה כמה הוא חסר לה וכמה הייתה רוצה שיהיה נוכח בחייה בכל המובנים. לורה הפכה מילדה מכונסת וסגורה, למשתפת ופתוחה ואף שיקפה לא אחת לשאר חברי הקבוצה בחכמה ודימויים את רגשותיהם. נראה היה שהסרטים, אשר מחייבים את הצופים בהם להיות בעמדת מתבונן, היוו עבור לורה "משקפיים", דרכם יכלה לראות טוב יותר את עצמה, את אביה ואת האחרים. משה, בשמעו את דבריה, התרגש מאוד וחיזק אותה על שהיא מבטאת את רגשותיה וצרכיה. בעקבות זאת, גם הקשר ביניהם החל להתאפיין בהקשבה של האב ללורה וביכולתו לשתף מבלי לפגוע בה.

אורנה, אם חד הורית לליבת, בת ה-14. אב המשפחה נפטר לפני כשלוש שנים והאם נותרה לבדה עם ארבעה ילדים. הגדולים שולבו בפנימייה, הקטנים, בני 5 ו 7, נותרו עם האם. לאחר המוות שקעה אורנה באבל כבד. לאחר שהתאוששה, לא חזרה לתפקוד מלא והטיפול בילדים הפך למכאני ומתמקד בצרכיהם הקונקרטיים. ריחוק רגשי הלך והעמיק בינה ובין ליבת, שהתמלאה בכעסים לא מעובדים כלפיה, ביקרה ושפטה אותה ללא הרף על חולשתה, חוסר האונים שלה ובמיוחד על ההחלטה "לוותר עליה" ולהוציאה מהבית. כשהגיעו לראיון ההכרות, הן היו לאחר מריבה שהתחוללה בכל פעם שהאם הגיעה לביקור. ליבת רצתה לחזור הביתה ואורנה נותרה חסרת אונים למול תחנוניה שהתעצמו והפכו לזעם. הראיון לא התרחש באותו היום, אך לאחר תחילת הקבוצה, הן פנו וביקשו להשתתף בכל זאת. במפגשים הראשונים, בלטה הכמיהה של ליבת לאימה. היא חיכתה לה בשער לפני תחילת הקבוצה, הייתה במתח וחרדה לגבי האפשרות שלא תגיע וכשהגיעה, נצמדה אליה פיזית וביקשה לחזור עמה הביתה בסיום המפגש. התסכולים שהתעוררו בשל כך, הפגישו את ליבת שוב ושוב עם חווית הנטישה.

לאחר הצפייה בסרט "כנפיים שבורות" (ברגמן, 2005), ליבת דיברה על הדמיון בין משפחתה לבין המשפחה בסרט, על מות

ומהווה מקום בו ניתן לפתוח ולבטוח, צלחותיה הלכו והפכו מאוזנות יותר. משתתפת אחרת, אימו של אחד המשתתפים, נהגה להביא כריכים מדוכן המכירה של בן זוגה, אותם היא עצמה מכינה ולכבד בהם את חברי הקבוצה ואת בנה. דבר זה יצר אוירה ביתית ונעימה. אחד הנערים המשתתפים לימד את חבריו להכין קפה עם הרבה חלב ולהקציף אותו על ידי ערבוב אינטנסיבי, דבר שהפך לתת מסורת בפני עצמה לפני הצפייה בסרט, צלילי ערבוב ושקשוק כפיות בכוסות ליוו את מוסיקת הפתיחה ואפשרו למתבגרים להרגיש 'בוגרים'.

מסורת שלישיית, שחברי הקבוצה הוכנו לקראתה וחיכו לה ברגשות מעורבים, הייתה מפגש שנערך באמצע השנה, בו נכחו אנשי חינוך וטיפול, המשתלמים בנושא הקולנוע הטיפולי¹. בשל האינטימיות שנוצרת בקבוצות אלה, לא אפשרנו צפייה במפגש דינאמי, אלא יצרנו מפגש שבו המשתלמים יכלו לשאול את המשתתפים שאלות, להקשיב לסיפוריהם, לשמוע על הסרטים בהם צפו ועל השפעתם על התהליך. מפגש זה הפך בכל שנה מחדש, לשיאו של התהליך, מעין סיכום ביניים של החוויות והתבוננות אליהן הגיעו. בשיחה, עלתה החוויה הייחודית של צפייה משותפת, הנגיעה של הסרטים בחייהם תוך מתן דוגמאות ספציפיות, האפשרות לגעת בנושאים מודחקים וההתקרבות בין ההורים לילדיהם. נראה היה שמפגש זה היווה הזדמנות להורים להחמיא לילדיהם ולמתבגרים, להחזיר באותו אופן. כמו כן, המשתתפים קיבלו את הרושם שאנשי המקצוע באים ללמוד מהם, דבר שנתן תחושת כוח, מסוגלות וגאווה.

מסורת אחרונה, היווה מפגש הפרידה. לאחר תהליך פרידה שנעשה בחדר הקבוע, נותר מפגש נוסף ליציאה לקולנוע. המטרה הייתה, לחבר את החוויה בחדר, למציאות החיצונית, למקום שבו יוכלו המשפחות לחזור ולחוות את החוויה של הצפייה המשותפת בסרטים, גם בעתיד. מקום של תקווה ואופטימיות בנוגע לקשר המתהדק. במפגש זה, ניתן היה לראות את "פירות" העבודה הקבוצתית, הן המנחות והן המשתתפים יכלו להישען לאחור ופשוט ליהנות מן הסרט.

סיכום ומסקנות

בולו (1974), טוען כי הרוחק, המתקבל על ידי הפרדת האובייקט מן ה- 'אני', יוצר ניתוק מן הצרכים והמטרות המעשיות. לגישתו, בעת הצפייה ביצירת אמנות, נוצרת חוויה של רוחק, המאפשרת הנאה מהאסתטיקה של היצירה, מבלי לחוש איום ממשי מהתכנים העולים בה. במקרה שלנו, הצפייה

סימה ורות, שהוזכרו קודם לכן, נעזרו אף הן בסרט זה. סימה התחברה ושיתפה בחלקים הנוגעים בחייה. רות, אשר בעבר לא אפשרה לאמה לדבר מפחד שתחשוף אותה, הקשיבה לה לראשונה בתשומת לב. סימה סיפרה על קשריה עם אימה, על הידרדרותה שלה לשימוש בסמים ועל העוצמות שגילתה בעצמה לאחר הגמילה. בשלב זה, רות שמה את ראשה על כתף אמה וזו חיבקה אותה. סימה הוסיפה ואמרה: "האבא בסרט היה מדהים, כל הזמן עם הרגליים על הקרקע, גם אל מול ההתנהגויות הפרועות ביותר של בנו לא איבד שליטה ולא ויתר עליו ... לעומתו, אני מאבדת שליטה איפה שאני חלשה". בדיון, הקבוצה העלתה את האפשרות כי סימה בעצם מדברת על הרצון שלה לא לוותר על בתה, למרות הקשיים וההתנהגויות הפרובוקטיביות.

מתוך דוגמאות קצרות אלה, ביקשנו להראות, שהצפייה המשותפת להורים והילדים בסרטים שלעיל, אפשרו למשתתפים להיאחו בנושא, דמות או דימוי ולדבר דרכו על עצמם, על רגשותיהם, על מערכות היחסים שלהם ועל חלקים שאינם מוחצנים ביום יום. המרחק שיצרו הסרטים מן החוויה, תרמו לפתיחות ולתחושת הביטחון וכך יכלו גם המתבגרים, שמתקשים יותר לחשוף את עצמם, להביע דעות ורעיונות דרך הדמויות שעל המסך.

מסורות

כעת, ברצוננו להציג מספר מסורות קבוצתיות, שהתגבשו כמו מעצמן במהלך המפגשים ותרמו להצלחת התהליך ולאינטימיות שנוצרה בין המשתתפים. מסורת ראשונה החלה מהשנה השנייה לקיום הקבוצה: למפגש הראשון, נהגו להגיע משתתפים מהשנה הקודמת, על מנת לשתף בחווייתם ולאחל הצלחה לקבוצה החדשה. דבר זה חזר על עצמו משנה לשנה והעצים את תחושת היוקרתיות, הייחודיות ותרם למחויבות הגבוהה שאפיינה קבוצות אלה. חשוב לציין, שהבקשה להגיע ולספר, הגיעה מהמשתתפים עצמם ומהגעגוע למפגשים, לדבריהם.

מסורת נוספת היה האוכל, שהחל כשולי, במטרה קונקרטיית לכבד את המשתתפים, בשל קיום הקבוצה על חשבון ארוחת הערב בפנימייה, והפך מרכזי יותר ובעל מאפיינים מטאפוריים ורגשיים. נושא ההזנה, הפיזי והנפשי, החסר במקום כמו פנימייה, התנקז, באופן סימבולי, למפגשי הקולנוע שלנו. רות, נערה בת 14, טענה בשלבים הראשונים להשתתפות בקבוצה, היא מגיעה בשביל האוכל. היא הייתה לוקחת צלחות מלאות בכיבוד, מוצפות עד כדי גלישה החוצה ושומרת עליהן בקנאות. ניתן היה לראות שככל שהקבוצה הופכת משמעותית עבורה

¹ במסגרת הקורס "קולנוע ככלי טיפולי", המועבר במרכז "אשלים" כהשתלמות לאנשי חינוך וטיפול, על ידי מר יורם שלייר.

עם זאת, במאמר זה, רצינו להתמקד במקומות שבהם התהליך הצליח לאחות ולחבר מחדש, וליצור תקווה עבור המשתתפים. לא אחת אמרו המשתתפים שהקבוצה היא כמו משפחה עבורם, הביטחון והאינטימיות שנוצרו, הזכירו את המשפחה שהיו רוצים לעצמם. דרך הסרטים עלו מערכות היחסים הראשוניות, הייתה נגיעה בחוויית הנטישה, כאמור, הקושי של הילדים להביע כעסם כלפי הוריהם, מתוך הצורך לשמור עליהם, בעקבות הפרידה והמעבר לפנימייה, רגשות האשם של ההורים על שנאלצו לעשות כך, הכעס על הילדים שאינם מבינים את מצבם, חוסר האונים של ההורים למול ההתנהגויות הפרועות של ילדיהם, חוסר האונים של הילדים למול חוסר השליטה של הוריהם. דרך הדמויות בסרטים, יכלו המשתתפים לדבר על עצמם בצורה מוגנת שאפשרה לאחרים להבינם. ההורים אפשרו לעצמם לרגעים, להיות במקום חשוף מול ילדיהם, העזו ושיתפו ובעצם הראו לילדיהם את הילד שבתוכם. דבר זה ייצר אמפתיה מיידית של הילדים כלפיהם, ובמעגל חוזר, גדלה ההבנה שלהם עצמם, כלפי ילדיהם. קבוצות הקולנוע הפכו מעין רשת תמיכה עבור משתתפיהן, דבר זה בא לידי ביטוי בהבעת הצורך של המשתתפים בקיום המפגש, בהגעה הרצופה ובתכנים שהעלו בה. להורים ולמתבגרים ניתנה ההזדמנות לראות ולהיראות באור אחר, לא מתוך הפתולוגיה והחולשות, אלא מתוך מקומות של כוח. בנוסף, החלו ההורים וילדיהם, לדווח על צפייה בסרטים גם מעבר לשעות הקבוצה, באופן המשלב שיחה על רגשות ומחשבות שעולים.

ראינו, אם כן, כיצד תהליך של טיפול קבוצתי בהורים וילדיהם המתבגרים, מקבל העצמה ועומק באמצעות צפייה בסרטי קולנוע. הטיפול התמקד בשיפור הקשר המשפחתי, דרך המטאפורה הקולנועית המתפתחת בהדרגה ובהתאמה לתהליך, במטרה לעזור בהתקרבות ובהבנה טובה יותר של ההורים והילדים אלה את אלה.

תודות

למר בני הוברמן ז"ל, מנהל פנימיית עלומים האגדי, ולמר חיים כהן מנהל מרכז הידע, אשלים, על הקצאת המשאבים ועידוד הכתיבה. למר יורם שלייר, על הליווי המקצועי, וכמובן, למשתתפי הקבוצות, על שאפשרו לנו לחוות יחד איתם ואף לחשוף במאמר זה, את סיפוריהם המרגשים.

ביבליוגרפיה

אריאלי, מ. (2000). מוסדות פנימייתיים-חינוכיים בישראל כארגון חיברות. בתוך: י. קשתי, שלסקי ואריאלי מ. (עורכים). קהילות של נוער: עיונים בחינוך הפנימייתי

בסרטים אפשרה חוויה שכזו, למרות התכנים, הקרובים בחלק מהמקרים, לתכני היום של הצופים.

במבט לעתיד, נראה כי ניתן להביא חוויה זו לידי מיצוי מיטבי, על ידי חיזוק ההרחקה. כוונתנו היא, לשימוש טוב יותר בעובדת היותו של הסרט, יצירה אמנותית. ניתן לדוגמה לפתוח את הדיון שלאחר הצפייה, בנייתוח הסרט על רבדיו האסתטיים: סגנון משחק, אמצעי צילום, מוסיקה, לפני העיסוק בתכנים שהסרט מעלה. לגבי החיבור המתבקש לעתים, לחיי הצופים, אנו מעריכות כי ניתן לאפשר לצופים לעשות זאת ביוזמתם, וגם אם חיבור כזה אינו עולה באופן ישיר, הרי שאין בכך הפחתה מן הערך הטיפולי של התהליך. נהפוך הוא, לעתים יש בכך אף העצמה שלו.

במידה שחיבור ליום יום אכן עולה מן הצופים, חשוב לעזור ולנסח מחדש את התמה, על מנת ליצור הפנמה אחרת של אותם תכנים. במילים אחרות, כאשר הצופים בקבוצותינו התחברו לסרטים וסיפרו דרכם על חוויות חייהם, עזרנו להם לנסח את חווית הנטישה מחדש, כיצאה לדרך עצמאית, למסע של התבגרות, ואת ההורים כמי שסומכים על ילדיהם ומעוניינים בטוב ביותר עבורם. אין זה אומר שלא נתנו מקום וביטוי לכאב ולכעס, שנוסחו היטב גם בסרטים שבחרנו, אך היה חשוב לא להשאיר את המשתתפים במקום קשה זה ולעזור להם להתקדם יחד לעבר חיבור ויצירת קשר טוב יותר ביניהם.

במקביל להצלחות, לא בכל המקרים "התחברו הכנפיים". במקרים מסוימים עומק הקרע היה רב כל כך, עד שקשה היה לזווג להכיל את הנוכחות המשותפת בקבוצה. בחלק קטן מן המקרים, נשרו ההורים והפסיקו להגיע (שלושה מקרים במהלך שלוש השנים), אך ילדיהם הוסיפו לפקוד את הקבוצה בקביעות. במקרים מועטים אחרים (שני מקרים במהלך שלוש השנים), שני בני הזוג, הורה ונערה, הפסיקו להגיע, או הגיעו לפרקים. מקרה אחד זכור לנו במיוחד: בעקבות עיבוד הסרט "הכוכבים של שלומי", התבקשו חברי הקבוצה לומר משהו מחמיא או מחזק למי שיושב מימנם, התרגיל עלה בעקבות מסקנתם של חברי הקבוצה, ששלומי זקוק לעידוד וחיזוקים חיוביים על מנת להצליח. סמי, אביו של אבי בן ה-15, נער המתגורר בפנימייה על רקע בעיות התנהגות קשות, לא הצליח למצוא דבר חיובי לומר על בנו שישב מימנו. בעיות ההתנהגות הקשות של אבי הקשיים היום יומיים שסמי נאלץ להתמודד איתם והכעס עליו, לא אפשרו לו לראות את החלקים הטובים של אבי ולהביע את אהבתו אליו. במפגש שלאחר מכן, הגיע סמי לבדו למפגש, אבי הושעה מן הפנימייה בשל בעיות התנהגות, ולא חזר לפנימייה בהמשך. השניים לא הופיעו שוב בקבוצה. הכשל של המנחות, שהעמידו את השניים במקום שלא תאם את מקומם, שיקף ואולי אף העצים את השבר בקשר בין השניים.

- Hesley, J.W. (2000). Real Therapy. *Psychology Today*, 33(1), 54 – 58.
- Landy, R. (1994). *Drama therapy: concepts, theories and practices*. Springfield, Illinois. Charles C. Thomas.
- Sharp, C., Smith, J.V., & Cole, A. (2002). Cinematherapy: Metaphorically promoting therapeutic change. *Conseling Psychology Quaterly*, 15(3), 269 – 276.
- Suarez, E.C. (2003). A princess in God's eyes: Cinematherapy as an adjunctive tool. *Journal of Psychology and Christianity*, 22(3), 259 – 261 .
- Wedge, C. Saldanha, C. (directors). (2002). *Ice age* (Film). Hollywood: Fox.
- Winkler, I. (director). (2001). *Life as a house* (film). California: New line platinum series.
- Yalom, D.I. (1995). *The theory and practice of group psychotherapy (4th ed.)*. New York: Basic books.
- בישראל (עמ' 11 – 2), תל אביב: רמות – אוניברסיטת תל אביב.
- אליצור, י. (1996). מעורבות שותפות והעצמה: מודל משוייה לפיתוח ברית עבודה עם המשפחות. *שיחות*, י"2, עמ' 92 – 105.
- בולו, א. (1974). הרוחק הנפשי כגורם באסתטיקה. בתוך צור, ר. (עורך). *עיונים ברוחק האסתטי*. ת"א: ספרי דגה, עמ' 26 – 49.
- בנסון, ג'פ. (1992). *יצירתיות בעבודה עם קבוצות*, תל – אביב: הוצאת "אח".
- ברגמן, נ. (במאי). (2005). *כנפיים שבורות* (סרט). תל אביב: נורמה הפקות.
- וויניקוט ד.ו. (1995). *משחק ומציאות*. (תרגום: יוסי מילוא). תל – אביב: עם עובד.
- זרחין, ש. (במאי). (2003). *הכוכבים של שלומי* (סרט). תל – אביב: גלובוס.
- שמעוני, י. (במאי). (2004). *עשה שאדע* (סרט). תל – חי: המכללה לתקשורת תל חי.
- Dermer, S.B. & Hutchings, J.B. (2000). Utilizing movies in family therapy: Applications for individuals, couples, and families. *American Journal of family Therappy*, 28, 163 – 180.

לפניות בנוגע למאמר זה: אל אוסנת רפאלי – סתיו, דוא"ל:

osnatrefa@gmail.com